

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

10/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ S/10 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулов Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилевич – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

Норматов Бекзод Ақром ўғли – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори, Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги

Тошкент давлат педагогика университети,
Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология
фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги
Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Карамаддиновна –
психология фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари
университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари
доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт
бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология
фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон
миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари
доктори, профессор, Ўзбекистон миллий
университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобовна – социология
фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон
халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар
доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор,
Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар
доктори, доцент, Ўзбекистон миллий
университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Norbekov Ahmadjon Norbekovich

XX-ASRNING BIRINCHI YARMIDA O'ZBEKISTONNING SIYOSIY -IJTIMOIY VA IQTISODIY

HOLATI 11-18

Eliboyev Ozodjon Po'lat o'g'li

BAQTIRIYANING KUSHONIYLAR DAVRI SHAHARSOZLIGI VA ME'MORCHILIGI..... 19-23

Нуритдинова Нодира Сирожовна

XX-АСР БОШЛАРИДА ТУРКИСТОН ЎЛКАСИДА ТАЪЛИМ ТИЗИМИ (СЕНАТОР К.К. ПАЛЕН

ТАФТИШ МАТЕРИАЛЛАРИ АСОСИДА)..... 24-28

Чориев Шоҳрух Холтура ўғли

ЎРТА ОСИЁ ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИДА САРОЙ АРХИТЕКТУРАСИ ИЖТИМОИЙ

СТРАТИФИКАЦИЯНИ ЎРГАНИШ МАНБАСИ СИФАТИДА 29-38

Жумаева Шоира Бердияровна

МАРКАЗИЙ ОСИЁ МИНТАҚАСИДА ЗИЁРАТ ТУРИЗМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА

МУҚАДДАС ҚАДАМЖО ВА ЗИЁРАТГОҲЛАРНИНГ ЎРНИ 39-43

Jo'rayev Muxriddin Xasanovich

MOVAROUNNAHRLIK MUHADDISLARNING ILMIY SAFARLARI VA SAFAR YO'LLARI

GEOGRAFIYASI..... 44-51

Муқимова Рисолат Рустамжон қизи

ЗИЁРАТ МАРОСИМЛАРИДА ТАБИАТ КУЛЬТИ БИЛАН БОҒЛИҚ УРФ-ОДАТЛАР 52-56

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич

ДОННИ ҚАЙТА ИШЛАШ КОРХОНАЛАРИДА ТЎЛОВ ҚОБИЛИЯТИ БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИНГ

ИЛМИЙ – МЕТОДОЛОГИК ЁНДОШУВИ 57-69

Baxriddinova Yulduz Baxriddinovna

MINAQALARDA FARMATSEVTIKA SANOATINI RIVOJLANTIRISHNING ZARURIYATI 70-75

Matkarimov Inomjon Baxtiyorovich

QISHLOQ XO'JALIK MAHSULOTLARINI YETISHTIRISHDA AGROBIOKIMYO XIZMATLARINI

TAKOMILLASHTIRISHNING OBYEKTIV ZARURATI 76-86

Ибадуллаев Дилшад Ибрагимович

ИНВЕСТИЦИЯ САЛОҲИЯТИНИ МИНТАҚА ИҚТИСОДИЁТИГА ТАЪСИРИНИ

ЭКОНОМЕТРИК БАҲОЛАШ АСОСЛАРИ 87-92

Исламтудинова Дина Файзрахмановна

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА РЕСПУБЛИКИ

УЗБЕКИСТАН 93-102

Qobiljon Isaev

O'ZBEKISTONNING JAHON SAVDO TASHKILOTIGA (JST) A'ZO BO'LISHINI IQTISODIY

BAHOLASH 103-110

09.00.00 – FALSAFA FANLARI*Xaitov Elmurod Bekmurodovich*

O'ZBEKISTONDA "AHOLI HAYOT SIFATI"GA ASOSIY YONDOSHUVLAR: MUAMMO VA YECHIMLAR (IJTIMOIY-FALSAFIY TAHLIL) 111-116

Расулов Зоҳиддин Усарович

СПОРТ ЭСТЕТИКАСИ: РИТМ, ХАРАКАТ ВА МАДАНИЯТНИНГ УЙЎНЛИГИ 117-122

Тавмурадов Жамшид Элмурадович

АБДУЛҚОДИР БЕДИЛНИНГ ҲАЁТ ЙЎЛИ: ФАЛСАФА ВА АДАБИЙ МЕРОС 123-128

Davronov Otabek Ulug'bek o'g'li

YUSUF QORABOG'IIY SHAXSIYATI VA FALSAFIY-ILMIY MEROSI 129-132

Muxtorova To'tixon Solijonovna

FALSAFA FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR: METODLAR VA AMALIYOTLAR 133-137

Akramov G'iyosiddin Najmiddinovich

MARGINALLASHUV TUSHUNCHASINING IJTIMOIY-FALSAFIY TAHLILI 138-142

Ahmedova Dilrabo

DINIY BAG'RIKENGLIKNING YOSHLAR IJTIMOIY, MA'NAVIY QIYOFASI SHAKLLANISHIDAGI IJTIMOIY POTENSIALI 143-150

11.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI*Abdunabiyev Sunnat Botirovich*

IBN BATTUTANING «SAYOHATNOMA» ASARIDA TARIXIY SHAXSLAR NOMINING TARJIMADA BERILISHI 151-159

Seytnazarova Injayim

ADABIYOTSHUNOSLIK SOHASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH TAHLILI 160-168

Tukhtakhodjaeva Zulfya

PHRASEOLOGY AS A SUBSYSTEM OF THE ENGLISH VOCABULARY 169-174

Abdusalamov Doniyor Togayali ogli

REFLECTION OF THE CONCEPT OF «POLITENESS» IN THE PHRASEOLOGICAL AND PAREMIOLOGICAL RESERVOIRS OF THE COMPARED LANGUAGES 175-179

Axmedov Anvar Botirovich

TILNING NOMINATSIYA TIZIMIDA O'ZLASHMA SO'ZLAR 180-184

Aminov Farrukh Komiljon Ugli

THE EVOLUTION OF MEDIA DISCOURSE: FROM TRADITIONAL FORMS TO MULTIMODAL REPRESENTATIONS IN DIGITAL SPACES 185-193

Sharipov Bobur Salimovich

RETSIPROKLI SEMANTIK DERIVATSIYA 194-201

Abduganiyeva Zebuniso Abduhafizovna

ILMIY DISKURSNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 202-205

Samatov Farxod Muminovich

O'ZBEK VA INGLIZ TILIDA "TV" SEMANTIK MAYDONI LEKSIK BIRIKLARINING SO'Z YASALISH XUSUSIYATLARI (ABBREVIATURALAR MISOLIDA) 206-210

Kendjayeva Zemfira

METAFORIK POLISEMIYANING LINGVISTIK YUMORI..... 211-216

Abdullayeva Nilufar Ramazonovna, Uzoqova Durdona Baxtiyor qizi

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA «HID», «IS» KONSEPTINING SEMANTIK TAHLILI 217-221

Saydullayeva Dilrabo Ilxom qizi

ALISHER NAVOIYNING "NASOYIM UL-MUHABBAT" TAZKIRASI VA SULAMIYNING "TABAQOT US-SUFIYA" ASARLARI O'RTASIDAGI MUSHTARAKLIKLER 222-226

Шарапова Лола Станиславовна

ИЛЛЮЗИЯ И РЕАЛЬНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ МАГИЧЕСКОГО РЕАЛИЗМА..... 227-232

Ҳакимова Мастура Файзиллаевна

ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК МАҚОЛЛАРИНИНГ МИЛЛИЙ ДУНЁ ТАСВИРИНИ АКС ЭТИШДАГИ АҲАМИЯТИ ВА ЛЕКСИК МАЪНОНИНГ РИВОЖЛАНИШИ (КЕНГАЙИШИ) 233-239

Mo'soyeva Hayitgul O'roqovna

"HEART" – "YURAK" SO'ZLI METAFORALARNING INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI KOGNITIV TAHLILI 240-245

Mamataliyeva Navbahor Xujamberdiyevna

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TEZ AYTISHLARNING STRUKTURAVIY TAHLILI 246-250

Багаутдинова Ильмира Салаватовна

ВЛИЯНИЕ РОДНОГО ЯЗЫКА НА ПРОИЗНОШЕНИЕ В ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ 251-255

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Nuraliyev Oyatillo Abduvaliyevich

EFFECTIVE PRACTICES FOR DRAWING YOUNG TALENT TO UZBEKISTAN'S PUBLIC CIVIL SERVICE 256-268

Алиев Асилбек Кадирович

ВОПРОСЫ ОТГРАНИЧЕНИЯ МАССОВЫХ БЕСПОРЯДКОВ И ГРУППОВОГО ХУЛИГАНСТВА 269-275

Hong Weixing

INTERNATIONAL LAW AS THE FOUNDATION FOR THE DEVELOPMENT OF TRADE AND ECONOMIC RELATIONS BETWEEN UZBEKISTAN AND CHINA 276-284

Султанова Сабохат Алишеровна

ПЕРСПЕКТИВЫ ДАЛЬНЕЙШЕГО РАЗВИТИЯ ОЦЕНКИ РЕГУЛЯТОРНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН 285-290

Jonuzoqova Yulduz Izzatulla qizi

O'ZBEKISTONNING AXBOROT TEXNOLOGIYALARI SOHASIDAGI TRANSMILLIY JINOYATLARGA QARSHI KURASH MASALALARI 291-298

Абдусамиева Дилрабо Абдувахоб кизи

ПРЕВЕНТИВНАЯ ФУНКЦИЯ ПОСТПЕНИТЕНЦИАРНОЙ РЕСОЦИАЛИЗАЦИИ 299-304

Khalikov Khayot

THE ROLE OF MODEL UNITED NATIONS IN SHAPING GLOBAL LEADERS AND LAWYERS: A CASE STUDY ON UZBEKISTAN'S YOUTH 305-311

Даулетова Динара Даулетовна

ПРИЧИНЫ И УСЛОВИЯ, СПОСОБСТВУЮЩИЕ ХИЩЕНИЮ ЧУЖОГО ИМУЩЕСТВА .. 312-317

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Толипов Бахтиёр Хамитович

БЎЛАЖАК ИҚТИСОДЧИЛАРДА АНАЛИТИК ТАФАККУРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ
САМАРАДОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ПЕДАГОГИК ВОСИТАЛАРИ 318-324

Собирова Гулибарно Зайнитдин қизи

ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ
РУССКОГО ЯЗЫКА 325-335

Xolmatova Ziroatxon Anvarovna

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING TASHXISLASH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA
INNOVATION-METODOLOGIK YONDASHUVLAR 336-339

Abduxoliqov Sardor Safarovich

YOSH DZYUDUCHILARNI JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHDA HARAKATLI
O'YINLARNING O'RNI 340-344

Usmonova Mohizoda Avazjon qizi

GLOBOL TA'LIM MUHITIDA TALABALARNING MULOQOT MADANIYATINI INTEGRATIV
YONDASHUV ASOSIDA RIVOJLANTIRISH TIZIMI 345-348

Xodjiyeva Zumrad

MEZONLARGA ASOSLANGAN BAHOLANISHNING CHEKLANGAN DOIRASI 349-352

Turdiyev Ismoil Allayorovich

OLIY TA'LIM HAYOTIDA MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLARNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI
HAQIDA 353-358

Ibadullaev G'ayrat Akmuradovich

BO'LAJAK FIZIKA-ASTRONOMIYA O'QITUVCHILARINING KOMPETENTLIGINI
RIVOJLANTIRISH METODLARI 359-364

Ishonkulov Sherali Sharifovich

TALABALARNING IJODIY QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA RAQAMLI
DASTURLARDAN FOYDALANISH 365-372

Raxmatov Rafik G'ayratovich

IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILAR RIVOJLANISHIDA TURMUSH TARZINI
SOG'LOMLASHTIRISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK
IMKONIYATLARI 373-378

Xalmuratova Shaxnoza Bekmurzaevna

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARINING RISKOLOGIK MADANIYATINI
SHAKLLANTIRISH TAMOIYILLARI 379-383

Meliboyeva Nodira Qaxramanjanovna

MIRSODIQ TOJIYEV MEROSI (CHANG UCHUN YARATGAN ASARLARI MISOLIDA) 384-387

Qodirov Mirjalol Tolmasovich

TA'LIMDA GIPERMATNLI AXBOROT MODELLARINI QURISHNING ZAMONAVIY
TEKNOLOGIYALARI VA ASPEKTLARI 388-392

Karimova Aziza

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI SCAMPER TEXNIKASI ORQALI BOLALARNING KREATIV
TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHGA O'RGATISH METODIKASI 393-399

Nishonov Nodir Alimjanovich

BO`LAJAK O`QITUVCHILARDA FUTUROLOGIK TAHLIL QILISH KO`NIKMALARINI

RIVOJLANTIRISHNING MUHIM ASPEKTLARI 400-404

Xidirova Durdona Muxtorovna

SINERGETIK YONDASHUV ASOSIDA O`QUVCHI QIZLARNI IJTIMOIMADANIY

MUNOSABATLARGA TAYYORLASH MEKANIZMLARI 405-408

Received: 10 December 2024

Accepted: 15 December 2024

Published: 25 December 2024

Article / Original Paper

PERSONALITY AND PHILOSOPHICAL AND SCIENTIFIC HERITAGE OF YUSUF KARABOGI

Davronov Otabek Ulug'bek ugli

Teacher of the Department of "Social and Political Sciences" of Bukhara State University

Abstract. This article is focused on the personality of Yusuf Karabogiy, a famous thinker of his time, jurist, linguist, mystic scholar, poet who is not well known to the public, and the analysis of his scientific and philosophical legacy.

Key words: Kalon, jurisprudence, philosophy, Kubroviya, reality, sect, Sufism, human.

YUSUF QORABOG'IIY SHAXSIYATI VA FALSAFIY-ILMIY MEROSI

Davronov Otabek Ulug'bek o'g'li

Buxoro davlat universiteti "Ijtimoiy-siyosiy fanlar" kafedrasi o'qtuvchisi.

Annotatsiya. Mazkur maqola jamoatchilikka uncha tanish bo'lmagan o'z davrining mashhur mutafakkiri, faqih, tilshunos, tassavufshunos alloma, shoir Yusuf Qorabog'iy shaxsiyatiga va uning ilmiy falsafiy me'rosi tahliliga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Kalon, fiqh, falsafa, Kubroviya, voqelik, tariqat, tasavvuf, inson.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI10Y2024N14>

Kirish. O'rta Osiyoning XVII ma'naviy-madaniy hayotidagi yirik shaxslardan biri Hazrati Oxuni Kalon[1] nomi bilan mashhur bo'lgan Ibn Muxammadjon Yusuf al-Qorabog'iy al-Muxammad Shohiydir aslida ozarbayjonlik bo'lib, ijtimoiy-siyosiy sharoitning nechog'liq murakkabligiga qaramay o'zining buyuk salaflari asari orqali ba'zi ilg'or ananalarni davom ettira olgan mutafakkirdir.

Asosiy qism. Yusuf Qorabog'iyning tug'ilgan yili haqida ma'lumotlar deyarli uchramaydi, biroq Maxmudxo'ja Nuritdinovning maxsus tadqiqotida 1563-yilda Ozarbayjonning Qorabog' qishlog'ida tug'ilganligi haqida ma'lumotlar uchraydi.

Taqdir menga Yusuf nomini berganda

Suxayl yulduzi rashkdan mening baxt charog'imni o'chirdi.

Onam meni ko'p azob tortmayin tug'di.

Meni ko'rgach, xammadan yuz o'girdi.

"She'rning uchinchi misrasidan abjad hisobi bilan 970 yilda milodiy 1563 yil tug'ilgan[2].

1579 yili 16 yoshlik Qorabog'iy Shirvonga kelad. Keyinchalik Shirvondagi siyosiy vaziyat notinch bo'lganligi sababli Qorabog'iy Sherozga keladi. U yerda olim ilk tahsilni Mirzajon Sheroziydan oladi, Sherozda ustozidan o'sha vaqtdagi ijtimoiy ilmlarni, xususan, fiqh, falsafa,

tasavvufni chuqur o'rganadi. Bu fanlar yo'zasidan tadqiqotlar olib boradi. Ustozi Mirzajon Sheroziy bilan Markaziy Osiyoga kelganda (1585) u 23 yoshda bo'lgan. Qorabog'iy ustozi Sheroziy vafotidan so'ng 1587-yil Samarqandga keladi. U yerda «Kubroviya» tariqati taniqli namoyondasi Xalilulloh Badaxshiyga murid tushib undan Kubroviya ta'limotini o'rganadi. Keyinchalik Yusuf Qorabog'iy Xalilulloh Badaxshiyning sodiq muridiga aylanadi.

Olimning hayoti haqida “Samaratul mashoyix”, “Tuhfat az zoirin”, kabi ko'plab mo'tabar manbalarda ma'lumotlar uchraydi[3]. Jumladan, Mutribiyning “Tazkirat ush-shuaro” asarida Yusuf Qorabog'iy hayoti va faoliyatiga oid quydagi ma'lumotlar keltiriladi: “Mavlono Yusuf Qorabog'iy Iroqiy she'rda o'z ismini taxallus qiladilar, olimlar ustozi “Mulloyi nav” (“Yangicha qarashdagi olim”) laqabi bilan mashhur bo'lgan mavlono Mirzojon Sheroziyning shogirdidirlar. Ushbu 1013 hijriyda (1604-1605) Samarqandda o'qitish ishlari bilan mashg'uldirlar. Ilmi hikmat va hay'at, riyoziyot fanlaridan davomli darslar berib, ko'plab shogirdlar yetishtirmoqdalar. Kubroviya tariqatida darvishlik yo'lini bosib o'tmoqdalar va ko'ngil xushligi uchun she'r ham yozib turadilar. Mullo Saburiy ul zotning manavi g'azalini menga keltirib berdi...”[3].

Olimning mantiq, falsafa, jug'rofiya, arab tili, riyoziyot, lug'atshunoslikka doir yigirma to'rtta asari saqlanib qolgan. G'azallar “Devon”i ham bo'lgan. Allomaning “Risolai botiniya” (“Botiniy ilmlar haqida risola” bu “Etti jannat” deb ham ataladi), “Risolai xilvatiya”, (“xilvat” sharhiga oid risola) “Fi ta'rifil ilm”, (Ilm ta'rifiga oid) “Risolai fi bayonil jo'z layatajazza”, “Mafotih” (Kalitlar) kabi asarlari O'zbekiston Respublikasi FAning Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti fondida saqlanmoqda.

Buxoro hukmdori Imomqulixon o'z davrining olim, fozil va donishmandlarini yig'ib, ular bilan ilmiy suhbatlar qurib turgan. O'zi ham so'fiyona she'rlar mashq qilib turgan va ulamolar orasidan shayx Mavlono Yusuf Qorabog'iy suhbatlarini xush ko'rgan. Lekin Qorabog'iyning davlat ishlariga ishtiroki haqida aniq bir gap aytish qiyin. Biroq uning ashtarxoniylar saroyiga kelib ketib yurgan. Imomqulixon dargohida Qorabog'iy g'oyat baland obro' va ishonch qozongan.

Qorabog'iyning qarashlari Axmad al-Kishiy, Abul-Muxsin Muxam Bakir, Muxammad Ali kabi tassavufning yirik voizchichilariga qarshi qaratilgan edi. Chunki ularning reaksion, sufiyona g'oyalari hukmron diniy-mistik mafkura bilan yaqindan birlashib, oxir-oqibatda mavjud feodal jamiyatni mustahkamlashga xizmat qilar edi.

Manbalarda keltirilishicha Yusuf Qorabog'iy diniy va dunyoviy ilmlarda zukko olimi sifatida, insonparvarlik g'oyalari bilan yo'g'irilgan g'azallari asnosida Buxoro hukmdoriga nasihatlar qilib turgan. Bu holat ba'zida hukmdorga xush kelmagani sabab, u zotga; “Mening iqlimimdan chiqib keting”, deya iddao qiladi. Shundan so'ng buyuk olim Buxoro shahri tashqarisidagi Sepulon (Uchko'prik) qishlog'ida yashay boshlaydilar. Allomaning mazkur ishiga izoh so'ragan hukmdorga; “Men sizning iqlimingizdan boshqa iqlimda turibman”, deya javob qaytargan. Yusuf Qorabog'iy jug'rofiy ilmlarni ham puxta bilgan. Uning nazariyasiga ko'ra yer yuzi yetti iqlimdan iborat. Mavlono Yusuf Qorabog'iy beshinchi va oltinchi iqlim kesishmasi Buxoro shahri hududidan o'tganligini isbotlab bergach, Buxoro hukmdori olimning zakovatiga tahsinlar o'qigan.

Qorabog'iy asarlarini o'rganish va tahlil qilish orqali uning g'oyat keng ma'nodagi alloma va chuqur bilimli faylasuf ekanligini ko'rishimiz mumkin. U aniq fanlardan xabardor bo'lgan, tibbiyotni bilgan, astronomiya va boshqa fanlarga qiziqqan. Shuningdek, u o'zigacha bo'lgan

falsafiy oqimlarni — qadimgi yunondan tortib to o'z zamonasigacha — puxta o'zlashtirgan. Qorabog'iy Aristotelning "Osmon haqida" nomli asari bilan yaxshi tanish bo'lgan. Qorabog'iy asarlarida mashhur mutafakkirlar va tabiatshunoslardan Aristotel, Platon, Pifagor, Suqrot, Anaksagorlarning nomlarini uchratamiz. Sharq olimlaridan Forobiy, Ibn Sino, Beruniy, Baxmanyor, G'azzoliy, Tusi, Taftazoniy kabilar qatorida, Ibn Ammun, Ibn Kamun, Abul Xasan al-Koshiylar nomlarini o'qiymiz.

Mavlono Yusuf Qorabog'iy Buxoro tumani, Sepulon qishlog'ida yashaganlar va shu yerda 1645 yil vafot etadi.

Yusuf Qorabog'iyning falsafiy qarashlari nihoyatda ziddiyatli xarakterdadir. Agar bir tomondan u atrof va voqelikka katta tavajjuh bilan qarasa, ikkinchi jihatdan yordamchi hamma narsalarni o'tkinchi ekanini targ'ib qiluvchi sufiyona tendentsiyalarga moyil bo'lgani seziladi.

Lekin mutafakkirning umumfalsafiy pozitsiyasini belgilashda uning asosiy hususiyati Sharq peripatetizmi bo'lgani alohida ko'zga tashlanadi.

Yusuf Qorabog'iy dunyoqarashi o'rta asr falsafasiga xos bo'lgan masalalarni ham, umuman falsafaga oid fikrlarini ham qamrab oladi. Chunonchi, voqelik masalalari modda va uning xususiyatlari, insonning bilish faoliyat masalalari, bilishning shakl va bosqichlari va boshqalar. Voqelik masalalari, uning tuzilishi Qorabog'iyning «Risoi xilvatiyya», «Hikmat-ul ayn sharhiga xoshiya», «Bo'linmaydigan juzning bayoni haqida» va boshqa asarlarida o'z aksini topgan.

Qorabog'iy hamma Sharq peripatetiklari kabi barcha mavjudotni o'z xarakteri, prinsiplari va imkoniyatlariga ko'ra ikki turga ajratadi: «vojib» va «mumkin»

«Vojib tushunchasi bu har qanday holatda ham yo'qlik bo'la olmaslikni anglatadi. Mumkinlik esa unga har jihatdan uning mohiyatiga tashqi bo'lib ko'ringan mavjudlik va yo'qlikni tatbiq etish mumkin».

U davom etib yozadi: «Vojib bu — mavjudligi zarur bo'lgan narsadir, mumkin esa — mumkin bo'lgan narsadir».

Bu borliqning ikki asosiy turini xarakterlash uchun paydo bo'lgan tushunchalar dastlab o'rta asr Sharqida Forobiy, Ibn Sino va boshqalar asarlarida qo'llana boshlangan edi.

Xudoning mohiyatini Qur'ondan farqli o'laroq (unda "olamni yaratgan", «olamni yaratgan», «yaratuvchi» sifatida g'oyat ijobiy hodisa), «vojibu-l-vujud» yoki «vojib» deb talqin qilishda xudo boshqa kategoriyalarni eslatuvchi oddiy nom oladi, unda moddiy jarayonlar va borliqning ayrim tomonlari aks etadi. Bu bilan ilohiylik moddiylik, jismoniy mavjudotlar darajasigacha tushadi yoki aksincha, moddiylik ilohiylik darajasiga ko'tariladi, xudoning sifatlari moddaga o'tadi va u ham abadiy barhayotlik kasb etadi degan falsafiy qarashlarni ilgari suradi.

Chindan ham, Qorabog'iyning voqelik haqidagi ta'limoti boshqa ko'p o'rta asr Sharq mutafakkirlari ta'limoti kabi panteizm elementlariga egadir.

Inson mohiyatini tushinishda ham, shuningdek, Qorabog'iy qarashlaridagi panteistik tendentsiyalar o'z aksini topadi. U inson tanasida ham koinotda bor narsalar mavjud deb hisoblaydi. U inson organizmi va atrofni o'rab turgan obektiv olam orasida xususiyatlarni ko'radi va inson tanasi (kichik olam) koinot (katta olam) ning ayni o'zi (nusxa) degan fikrga keladi. Qorabog'iy o'zining falsafiy qarashlarida «garchi olam jismlari xolati va uning ajib xususiyatlar shu qadar turli-tuman o'laroq tasavvurda xayoliy bo'lib ko'rinsa-da, darhaqiqat bu jismlar zexni o'tkir odamlar nazdida katta olamning aynan nusxasidir ular ba'zan falaklar va

unda mavjudotdan iborat bo'lgan «universal jonzod» deb ataladi. Universal jonzodda Quyosh — yurak, Oy — oshqozon, Saturn — qora taloq, Yupiter — jigar, Mars — o't xaltachasi, Venera — buyrak va Merkuriy — miya», degan g'oyalarni ilgari suradi.

Shunday qilib, inson butun olamning o'ziga xos kichik aksi hisoblanadi. Lekin Qorabog'iy xudoning olamni bilishi xarakteriga oid masalasini tahlil qilar ekanmiz tabiatni xudodan ma'lum ma'noda ajratib, uni mustaqil holda tushuntirishga harakat qilgan.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Sadriddin Salim Buxoriy. Buxoroning tabarruk ziyoratgohlari. Buxoro. "Durdona". 2012. B. 257.
2. Nuritdinov.M. Yusuf Qorabog'iy va O'rta Osiyoda XVI-XVII asrlardagi ijtimoiy-falsafiy fikr. T.: "Fan". 1991. B. 48.
3. <https://mirarabmadrasa.uz/uz/news/373>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ S/10 (4) – 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).